

DUGA TRKA SA SMRČU*

Natalija Kovačević, devojačko Tajtacak, rođena je u Kruševcu, od oca Morica i majke Rebeke, rođene Adut. Posle Drugog svetskog rata nastanila se u Beogradu.

Cela porodica Tajtacak (majka Rebeka, sestre Sultana, Sofija, Natalija i brat David) spasla se zahvaljujući predsedniku kruševačke opštine Krsti Novakoviću i seljacima iz okoline. Otac Moric, učesnik u Prvom svetskom ratu, razboleo se, i nakon lečenja u Švajcarskoj, umro i sahranjen u Cirihu. Posle muževljeve smrti, majka Rebeka je sama podigla četvero dece.

Natalija je završila višu žensku zanatsku školu. Pre rata je radila u Mladenovcu kao učiteljica u ženskoj zanatskoj školi. Umrula je 2002. godine.

Za pomoć porodici Tajtacak predsednik kruševačke opštine Krsta Novaković dobio je Povelju i Medalju Pravednika 2004. godine.

Aprila 1941. bila sam u Mladenovcu i sedela sam u svojoj sobi ispunjena strahom. Grad se tresao pod gusenicama nemačkih tenkova i od tutnjave kamiona. Kraljevina Jugoslavija se rušila... Šta da radim? Jevrejka sam i priče o postupku nacista prema Jevrejima stigle su i do

* Priču o spasavanju porodice Natalije Kovačević zabeležio je novinar Milorad Simić.

mene. A sve ono što se dogodilo s Jugoslavijom bilo je toliko brzo i toliko iznenađujuće da nisam stigla da bilo šta učinim. A i šta bih? I gde bih? Moji preci su ko zna od kada u Srbiji. Znam da se pred kraj XIX veka moj deda Anđelko Tajtacak odselio iz Beograda u Kruševac. Bio je oženjen Sultanom. Ne znam devojačko prezime moje babe ali znam da su Anđelko i Sultana imali sinove Morica, Davida i Avrama i ćerku Kalinu. Tokom vremena Moric je ostao u Kruševcu i nastavio očevu trgovinu, druga dvojica su otišla u druge gradove svojim poslom, a Kalina se udala, otišla sa svojim mužem i, u toku Prvog svetskog rata, obrela se u Švajcarskoj.

Moric, koji je živeo u Kruševcu, bio je oženjen Rebekom, ćerkom beogradskog trgovca Davida Aduta. Oni su moji roditelji. Moric i Rebeke su imali sina Davida i tri kćeri: Sultanu, Sofiju i mene, Nataliju. Otac je otišao u Prvi svetski rat, prešao je Albaniju sa srpskom vojskom, teško se razboleo i, uz pomoć sestre Kaline, našao se u Švajcarskoj, u Cirihi, na lečenju. Nažalost, pomoći nije bilo. Na ciriškom groblju i danas stoji kameno obeležje na kome piše: "Moric Tajtacak, serbischer soldat" ("Moric Tajtacak, srpski vojnik").

Po završenom ratu moja majka je bila u Kruševcu bez muža i sa četvoro dece koje je trebalo izvesti na put. Ona se u žitarsku trgovinu nije razumevala i nije mogla da nastavi muževljev posao, a nije bila vična ni vođenju svilare, koju je moj otac, takođe, imao. I uradila je ono što joj je izgledalo najpametnije: založila je nepokretnosti kod banke. Dobijenim novcem ih je sve preuredila u stanove koje je izdavala pod kiriju. Nije prelivalo ali se sastavljao kraj s krajem. Vreme je teklo i David je završio trgovačku školu, Sultana abiturijenski kurs, a ja višu žensku stručnu školu. I svako je otišao svojim putem: David i Sultana u Smederevo, ja u Mladenovac, a Sofija je ostala sa majkom.

Sada sam imala nameru da se vratim u Kruševac, ali kako? Okupacija je. Iz mojih dokumenata nije bilo teško zaključiti da sam Jevrejka, a bez tih isprava nije mogla da se dobije dozvola za putovanje, niti putna karta bez takve dozvole. I zato sam sedela i čekala. Verovala sam da će majka uspeti da se nekako domogne potrebnih papira. I nisam se prevarila: ubrzo se pojavila majka i donela isprave u kojima sam imala novo ime – Ruža. Dobile smo i novo prezime – Anđelković. Majka se tako zvala Sofija, kao što je pravo sestrino ime, a sestra je dobila drugo. Majka je lažne isprave dobila preko Krste Novakovića, apotekara koji je pre rata bio izabran za predsednika kruševačke opštine, a po naredbi okupatora, tu je dužnost vršio i tada. Majka je otišla kod

njega. Znali su se, stare su to kruševačke kuće. Krsta je razumeo nevolju jedine jevrejske porodice u Kruševcu. Šta je on radio, majka nije znala ali je dobila papire i došla kod mene. Ubrzo smo bezbedno stigle u Kruševac.

Moja majka, sestra Sofija i ja mirovale smo u kući i brinule o tome šta je sa Davidom i Sultanom koji su službovali u Smederevu. Ali, jednog dana, eto ih. Bilo je to dan-dva, možda čak i tri posle one strahovite eksplozije u Smederevu, 5. jula 1941. godine. Tamo je nastala opšta zbrka, davali su dozvole za putovanja bez ikakve prethodne provere i oni se, tako, nađoše u Kruševcu. Majka je hitno otišla do Krste Novakovića koji je dao lažne isprave i za njih. Sad su i oni bili Anđelkovići.

Kao Anđelkovići, živeli smo mirno, dok i u Kruševac nisu počele da pristižu izbeglice u većim grupama. Među njima je bilo i jevrejskih porodica, a među ovima i onih koji su nas poznavali. Šta je sve bilo u onoj gužvi, ko bi znao – tek nađosmo se i mi na spisku Jevreja i dobi-smo žute zvezde, vidno obeležje Jevreja. A onda jednog dana stiže poruka mojoj majci od Krste Novakovića. Javlja da treba da bežimo iz grada. Preti nam opasnost. Nemci nešto spremaju. I neka prvo beži David. Prvo će da skupljaju muškarce Jevreje. Ali, poručio je Krsta Novaković, neka David ne prilazi ni četnicima, ni partizanima: neka se prihvati rada da pomogne majci i sestrama da prežive. “Šumski” su se već pojavili i Krsta je slutio da će oni uskoro biti međusobni neprijatelji. Već su se oštro delili na četnike i partizane. A Jevrejini je u ovoj situaciji bila dovoljna samo i nemačka opasnost. Koliko se sećam, Krstina poruka je stigla dan pre nego što se kod nas pojavio jedan Nemač. Imao je neki čin. Majka mu je rekla da je David otišao u selo po namirnice. A onda je Nemač pogledao u nju i rekao nešto što ona nije mogla da veruje da se događa: Nemač je pitao moju majku šta ovde čekamo i zar ne vidimo šta se sprema? Dodao je da će on dolaziti svakog dana da bi se interesovao za Davida, a on neka vodi računa o sebi. Razgovor između Nemca i moje majke vodio se u jednoj sobi. David je bio u drugoj. Sve je čuo i sve razumeo. Ipak, nije bio spreman da napušta Kruševac.

A sutradan se pred našom kućom zaustavi kamion skoro pun Jevreja – muškaraca. David ih je video kroz prozor i odmah je izleteo na sporedan izlaz. Našao se u sokačetu iza kuće. Tu ga je primetila Kosa Petrović, kafedžijka. Shvatila je šta se dešava, dala mu znak da dođe i on se našao u komšijkinjoj kući. Tu su još kao samice bile Mica Vasić i Jelena Veljković, iz Donjeg Krčina. Učenice. Stanovale su kod svoje

meštanke. Sad su sve tri prihvatile Davida i skovale plan kako da ga izvuku iz grada. Kako su smislile, tako je i bilo. Iz Donjeg Krčina došao je do Kose jedan seljak sa čezama i natovario na njih Davida. Na mostu je ovaj pokazao onu lažnu legitimaciju na ime Anđelković i – sve je bilo u redu.

Dan kasnije od Krste je majci stigla poruka da sklanja ćerke, jer će Nemci da skupljaju i jevrejske devojke... Nismo časa časile. Prvo je iz grada izašla sestra Sultana. Nju je izveo Vidan Maksimović, a Sofija i ja smo izašle sa jednim drugim seljakom, takođe iz Donjeg Krčina. I on je bio kafedžijkin poznanik. Onda je izašla i majka. Tako smo se majka, nas tri sestre i brat našli u Donjem Krčinu. Svi smo imali one lažne isprave iz kojih se nije videlo da smo Jevreji. U selu nam dadeše jednu kuću da se smestimo, a neki dan kasnije dođe Vidan Maksimović i donese nam karte za snabdevanje. Poslao ih Krsta Novaković. Kao predsednik opštine imao je svoje ljude u opštini i ovo mu je pošlo za rukom.

Mi smo, kao Anđelkovići, živeli u Donjem Krčinu, u kući koja je bila blizu puta. Kad bi nas seljaci obavestili da Nemci nailaze, bežali smo u Srednji ili Gornji Krčin, Kruševicu ili koje drugo obližnje selo. Bila je to stalna trka sa smrću. Jedni seljaci su nas redovno obavestavali o opasnosti, mi smo bežali, drugi su nas primali i smeštali na bezbednija mesta. Znali su da smo Jevreji i da se time izlažu opasnosti. Ipak, bez reči su prihvatili rizik. A mi smo im se oduživali tako što je David pomagao seljacima u polju, Sultana je davala časove đacima, a majka, Sofija i ja smo štrikale i šile. A za to smo, opet, imali uzdarje u hrani.

I tako su se nizali dani, nedelje, meseci, rat je buktao. Negde u proleće 1944. godine, u donjokrčinsku kafanu uđe jednog dana železničar, meštanin. Ko zna zbog čega je bio ljut, ko zna šta je čuo, ko zna... tek, on će na sav glas:

– Sad idem za Beograd. I prijaviću one Jevreje... Zar zbog njih selo da nastrada?!... Sve će nas Nemci pobiti!

Seljaci počеше da ga smiruju, ali – ne vredi. On sve isto: Nemci će doznati za ove Jevreje... Popi šta je poručio, plati i ode. Seljaci se uzmuvaše. Neki dotrčaše do nas i rekoše nam o iznenadnoj nevolji. Odmah smo krenuli iz sela. Što dalje.

Noć se navlačila kad je onaj železničar stigao u Stalać. Tu je kao vozovođa trebalo da primi voz iz Niša koji je produžavao za Beograd, a njegov kolega je čekao onaj koji je dolazio iz Beograda i produžavao

za Niš. Po rasporedu je trebalo da putuje za Niš, a imao je neodložna posla u Beogradu. I zamoli kolegu da se promene. Kolega pristade. Što da ne? Pa ima vremena, prijaviće one Jevreje kada drugi put bude išao za Beograd. I tako sede u voz za Niš. Ali kod Đunisa pripuca: partizani napadoše voz. U vozu je bila samo jedna žrtva: vozovođa iz Donjeg Krčina!

Zelezničara sahraniše, a mi se vratismo u Donji Krčin.

Kraj rata smo srećno dočekali. Bili smo brži od smrti. Zahvaljujući svima na koje smo naišli: od predsednika kruševačke opštine, pa do nekog ubogog seljaka.

*
* *

A posle oslobođenja, Okružni narodni sud u Kruševcu, svojom presudom KT 26/46-ST 20/46 od 15. juna 1946. godine, osudio je apotekara Krstu Novakovića, narodnog poslanika i predsednika kruševačke opštine, na smrt. Ova kazna mu je zamenjena kaznom lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od 20 godina. Izašao je na slobodu posle dvanaest i po godina.

Krsta Novaković je umro. Opelo mu je držao Patrijarh srpski.

Krsti Novakoviću je Jad Vašem, u znak priznanja za pomoć porodici Tajtacak, dodelio Povelju i Medalju Pravednika.